

— *Stjepan Šterc ♦ Miljenko Brekalo* —

Prirodoslovno-matematički fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Institut Ivo
Pilar Osijek, Područni centar Osijek

sterc@geog.pmf.hr – Miljenko.Brekalo@pilar.hr

UDK 314.742:061.1 EU

Izvorni znanstveni članak

IMIGRACIJA STANOVNIŠTVA – UTOPIJSKA (SIGURNOSNA) VARIJANTA DEMOGRAFSKE REVITALIZACIJE EUROPE

Sažetak

Velike migracije, ponajprije prema sjeverozapadnoj i razvijenoj Europi, Europi razvijenih gospodarstava, demokratskih društava, velikih sloboda pojedinaca i zajednica, vrlo negativnih demografskih trendova, otvorenih granica i još puno toga, konačno su pokazale i potvrdile kako demografski problem cijele Europe, a nekih njezinih dijelova posebno, postaje sve više strateško pitanje razvojnoga i sigurnosnoga opstanka. Znalo se to i prije jer su svi pokazatelji i procesi ukazivali na objektivno postojeći problem dogledne europske budućnosti, ali se nije htjelo vjerovati niti se mogla pretpostaviti tako velika brzina i veličina pokreta stanovništva prema Europi, uvjetovana brojnim čimbenicima, a među inima i usmjeravanjem stanovništva kao oblikom pritiska i novovjeke kontrole prostora, strateških koridora i točaka. Stanovništvo je u takvim koncepcijama samo problem ili pak sredstvo dosizanja ciljeva. Iako su za sada sve to samo naznake, ali silna gospodarska, vojna, financijska, politička, demografska i svaka druga polarizacija između svjetova, civilizacija, religija, načina života, kontinenata, regija, *Rimlanda*, *Heartlanda*, potvrđivala je velik problem nivelacije prostorne razvijenosti u budućnosti, koji se kroz povijest uvijek rješavao ratovima. Različiti potencijali prostora (složeni prostorni čimbenici) i reprodukcije stanovništva u sustavima u kojima se nikada nije dogodilo da demografski problem jedne zemlje rješava druga, niti će se to bez ozbiljnih sukoba ikada dogoditi, neminovno su ukazivali na nužnu prostornu preraspodjelu vrijednosti i potrebu kontrole prostora. Sad je sve samo ubrzano. Zatvaranje svojih etničkih i interesnih prostora postaje neminovnost suvremenoga svijeta, posebno Europe, i svaka će zemlja to činiti bez obzira na stupanj razvijenosti i tradicijsku demokraciju. Europa, a naročito Hrvatska, morat će se vratiti racionalnoj fazi planiranja stanovništva u posttranzicijskoj fazi u interesu opstanka, razvoja gospodarstva i društva, radne snage i uopće ukupnoga funkcioniranja svih sustava u zajednici ili zemlji. Klasična stimulativna reproduksijska populacijska politika Europi će postati jedini izlaz bez obzira na razinu razorenosti društva i materijalistički filo-

zofski postavljen način života želi li se na vrijeme shvatiti silinu emigracije kao oblik destabilizacije europskih društava i prostora.

Ključne riječi: velike migracije, opstanak, revitalizacija, populacijska politika, reprodukcija

IMMIGRATION OF POPULACE – A UTOPIAN (SECURITY) VARIANT OF DEMOGRAPHIC REVITALIZATION OF EUROPE

Abstract

Large migrations, most of them directed towards north-western and developed Europe, Europe with developed economies, democratic societies, large freedoms of individuals and communities, extremely negative demographic trends, open borders and much more, have shown and confirmed that the demographic problem of whole of Europe, and some parts in particular, is becoming more and more a strategic question of developmental and security existence. This was known before as all the indicators and processes have implied to an objectively existing problem of foreseeable European future, but nobody could believe nor assume such a tremendous speed and the size of the people moving towards Europe, which was conditioned by numerous facts, some of which are directing the people as a form of pressure and contemporary control of space, strategic corridors and points. The population is just a problem or the instrument of achieving goals in such conceptions. Although for now, they are all just indications, enormous economic, military, financial, political, demographic and any other polarization between worlds, civilizations, religions, ways of life, continents, regions, *Rimland*, *Heartland*, have confirmed the tremendous problem of levelling the spatial development in the future, which was always solved through war in the past. Different potentials of space (complex spatial factors) and population reproduction in systems which have never had their demographic problems solved by another country, nor will that ever happen without serious conflict, have inevitably pointed to the necessity of spatial redistribution of values and the need to control the space. Everything is just quicker now. The closure of its ethnic and interest spaces are becoming an inevitability of the contemporary world, especially of Europe, and every country will do it despite the level of development and traditions of democracy. Europe, and Croatia in particular, will have to return to the rational phase of population planning in the post-transitional phase for the sake of survival, economy and society development, workforce and total functioning of all system in the community or the country. Classic stimulating population reproduction policy will remain the only way out for Europe no matter how ruined the society is or how materialistic philosophy

influences life if it wants to comprehend in time the enormous force of emigration as a form of destabilization of European societies and space.

Key words: large migrations, survival, revitalization, population policy, reproduction

Uvod

Dugo su se u Europi demografska i migracijska problematika smatrale socijalnim pitanjima kojima se može upravljati bez posebnih organizacijsko-upravljačkih sustava i koja su se gotovo prepuštala stihiji po logici manjega značenja u financijskome i razvojnome smislu, usprkos stalnu upozoravanju znanstvenika da su preseljavanja stanovništva zasigurno među najvažnijim procesima u prostoru. Takva su, naime, bila i kroz cijelu povijest jer su velike seobe naroda počinjale ili završavale ratovima, mijenjale njezin tijek, uspostavljale nove plemenske, etničke i nacionalne prostorne odnose, slamale carstva, kraljevstva i države, uvjetovale civilizacijske pomake i uzmake i uvijek su trajale dugo s različitim intenzitetom i smjerom. Prevladavajući povijesni smjer bio je Hartland – Rimland, odnosno kroz Vrata naroda ili preko Mediterana prema današnjoj Europi. Ništa se po tom pitanju do današnjih dana nije promijenilo u geostrateškim odnosima, samo što je civilizacijski, gospodarski, vojni i svaki drugi razvoj zaustavio prostornu pokretljivost stanovništva ili migraciju na duže vrijeme, tijekom kojeg smo osjetili sigurnost i zaboravili povijest i zemaljske odnose prema vrijednostima prostora, njegovih ključnih koridora i točaka i posebno njegovih potencijala koje se uvijek željelo kontrolirati. Zaboravili smo da su se gotovo svi ratovi kroz povijest vodili za kontrolu teritorija, pa čak i oni za koje nam povijest kaže kako su vođeni zbog lijepe Helene, nogometne utakmice ili iracionalnih želja vladara u dokazivanju svoje moći. Uvijek je u pozadini bio teritorij i njegove vrijednosti, od položaja do prirodnih potencijala. Domicilno stanovništvo pritom nije bilo bitno, kao uostalom ni danas.

Druga velika europska zabluda ili, bolje reći, zabluda o europskim potrebama i slobodama vrijedila je za migracije prema Europi ili unutar same Europe. Useljavanjima u funkciji održavanja radne snage i razvoja vlastitoga gospodarstva stanovništvom izvan Europe nastojala se nadoknaditi demograf-

ska razlika između ulaska i izlaska iz radnoga kontingenta,¹ a bez ozbiljnijega pristupa novopridošlom stanovništvu u smislu obostranih obveza prilagodbe novonastaloj situaciji. Uglavnom, prilagodba imigracijskoga stanovništva europskomu načinu života, rada i uopće funkcioniranja nije uspjela,² ali je dovela u pitanje model rješavanja radne snage jedino imigracijom umjesto racionalnim planiranjem razvoja stanovništva u posttranzicijskoj fazi, inače u razradi modela razvoja svjetskoga stanovništva nazvanoj racionalnom fazom, a u koncepciji ljudskoga potencijala (stanovništva, populacije, žiteljstva...) kao najvažnijega čimbenika gospodarskoga i svakoga drugoga razvoja.³

Treća velika zabluda vezana je za same europske slobode, kojih u Europi ima zaista puno, kao logičan i očekivan slijed demokratizacije društava i prosatora, civilizacijskih dostignuća, razvoja ljudskih sloboda, političkoga i svakoga drugoga pluralizma. Unutar Europe jedino nije bilo unutrašnjih migracija stanovništva, odnosno bilo ih je samo na razini političke retorike, a jedine migracije koje su se provodile bile su migracije radne snage u funkciji razvoja gospodarstava razvijenih europskih država. Nije bilo moguće preseljenje u razvijenu europsku zemlju po svojoj volji jer su sve razradile postupke koje imigrant mora zadovoljavati prilikom službene prijave boravišta: od radnoga mjesta, riješena stambenoga pitanja do potvrde o visini sredstava za svakodnevni život. Sve je imalo samo jednu funkciju: potrebu za radnom snagom.

¹ Razlika u broju jednogodišnje generacije koja ulazi u radnu dob od 15 godina i broj stanovnika koji izlazi iz dobi od 65 godina starosti. Procjenjuje se da je kao posljedica povećanja ukupne smrtnosti i prirodnoga pada u velikom dijelu Europe ta razlika danas gotovo 5 milijuna godišnje. Toliko, naime, Europi nedostaje stanovništva u radnom kontingentu.

² Uopće ne prihvaćajući temeljne zakonitosti migriranja stanovništva europske su politike, politologije, sociologije... prihvaćale i razrađivale samo jednosmjerni multikulturalizam (znanstveni modernizam u osnovi), prema kojem postoji samo obaveza imigracijskih društava prema imigrantima i gotovo nikakve obaveze imigranata u novim sredinama. Nije moguće pronaći nijedan znanstveni rad koji bi objektivno i logično postavljao obostrane obaveze u funkciji jednostavnije prilagodbe imigracijske populacije novom načinu života i novim vrijednostima. Nitko pritom ne spominje potrebu etničke, religijske ili slične transformacije, ali promjena radnih i ostalih navika vezanih za radni dio dana i uvažavanje civilizacijskih vrijednosti nove sredine koja vas prima predstavlja ključnu pretpostavku uopće socijalizacije i funkcioniranja u svakodnevici.

³ Jednosmjerni multikulturalizam potvrđen je posebno u novije vrijeme tijekom i nakon velikoga useljeničkoga vala iz Sjeverne Afrike i Bliskoga istoka prema Europi, kroz silinu destrukcije europskih društava ne samo aktivnostima novijega imigracijskoga stanovništva nego i aktivnostima druge i treće generacije doseljenika. Imigracijsko stanovništvo izvan Europe, koje se nije uključilo u europski način života niti je unijelo tom načinu nove vrijednosti, objektivno je postalo socijalni problem europskih društava, a kako su potrebe za radnom snagom europskih gospodarstava velike, doveden je u pitanje i model demografske revitalizacije samo imigracijom.

Sve je izgledalo organizirano i sustavno postavljeno, sve do pokretanja velike migracije prema Europi iz Sjeverne Afrike i Bliskoga istoka.

Tada se potvrđuje i četvrta zabluda. Mislilo se u istim političkim, politološkim, sigurnosnim i inim europskim sustavima da će razvijena europska društva sama po sebi apsorbirati veliku imigraciju nove radne snage i svoju razvijenost, vrijednosni sustav, slobode, pluralizam, toleranciju i ne znamo što sve ne samo po sebi prenijeti na imigracijsku populaciju. Pritom se zaboravilo da europska društva stare i zakonitost po kojoj u okvirima migracije vrijednosni sustav i identitet mlađa migratorna populacija jednostavnije prenosi na stariju domicilnu, a s pojavom većega broja imigranata i još k tomu koncentriranih u manjem prostoru (jednoj regiji, gradu, naselju...), radikalizacija odnosa postaje potencijalno sve veća. Tada je dovoljna mala iskra, koju može zapaliti bilo koja iracionalna odluka u prostoru useljavanja ili izvana njega, a kojom je moguće pokrenuti destruktivski val.

Peta zabluda europske birokracije, uljuljane u svoj nedodirljiv okvir i vlastitu sigurnost, bila je vezana za sigurnost europskoga prostora, njegovih društava i granica, svih državnih sustava (policijskih, vojnih, obavještajnih...) i uopće europsku nedodirljivost. Sve je to poljuljano i dovedeno u pitanje već u prvom ozbiljnijem imigracijskom (izbjegličkom) valu koji je krenuo prema Europi pokazavši svu ranjivost tako posložene Europe i razinu birokratiziranosti koja ozbiljno dovodi u pitanje njezinu zajedničku sigurnost. Kako nije bilo nikakvih zajedničkih planova ni unaprijed razrađenih modela djelovanja, prišlo se *ad hoc* i pojedinačnim postupanjima s vrlo izraženim radikalizmom i u vrlo je kratko vrijeme Europa izgubila sve vrijednosti na kojima počiva. Pojavili su se zidovi, žice, vojska, silna stradanja imigranata... Moderna je i razvijena Europa u tim trenucima više sličila na srednjovjekovnu. Kada se ne posluša znanost i odlučuje *ad hoc*, radikalizam je očekivani nastavak. Kroz tu se migraciju potvrdila sva ranjivost Europe i mogućnost ugrožavanja novim (starim) oblicima prostora koji su se kroz cijelu povijest željeli kontrolirati, kao imaginaran i mitski prostor geopolitičkih želja koje nisu nikada nestale.

Redajući europske zablude ili zablude o Europi jednu za drugom (ove navedene naravno nisu sve), otvara nam se predmet zanimanja ili istraživanja, koji objektivno postaje politički, geopolitički i sigurnosni problem Europe broj jedan (ili blizu broja jedan). Time se demografska i migracijska prob-

lematika vraća u središte zanimanja, što joj, s obzirom na značenje ljudskoga potencijala, objektivno i pripada. Pitanje je samo je li se to shvatilo na europskoj razini i shvaća li Hrvatska u tom kontekstu svoju ulogu, kao i kroz cijelu povijest jer je, kako mnogi kažu, geografija hrvatska sudbina.

1. Predmet i dosadašnja razmatranja

Naslovom postavljen predmet istraživanja primarno je potencijalna demografska revitalizacija Europe novim imigracijskim stanovništvom kao zamjenskim za vlastitu radnu snagu koja nestaje starenjem ukupne populacije, povećanjem smrtnosti, smanjenjem rodnosti i prirodnim padom. Postavljajući revitalizacijski europski model samo prema imigracijskoj populaciji, a zanemarujući plansku i funkcionalnu revitalizaciju vlastite domicilne populacije u funkciji razvoja isto tako vlastitog gospodarstva, Europa je prihvatila svu složenost prilagodbe imigracijskoga stanovništva i svu složenost i posljedice imigracije za domicilno stanovništvo. Gotovo bismo mogli reći kako je time ugrozila dugo godina građen vrijednosni sustav, a u novije se vrijeme vidi kako je ugrozila i vlastitu sigurnost, granice i način života. Ostaje ključno pitanje hoće li Europa nastaviti istim pristupom ili će se morati vratiti klasičnoj populacijskoj politici koja mora i inače biti u temelju gospodarskoga i ukupnoga razvoja Europe i svake zemlje. Pored toga, klasična revitalizacijska politika uvijek zahtijeva manje sredstava iz proračuna nego zbrinjavanje imigranata na temelju socijalne politike pri čemu nismo uopće uzeli u obzir posredne financijske gubitke vezane za destrukciju domicilnih društava. Revitalizacija Europe, kao utopijska i sigurnosna varijanta s osnovnim svojim uzročno-posljedičnim relacijama i zakonitostima, predmetna je osnova razmatranja u okvirima velikih migracija prema Europi.

Selektivnim pristupom po nekoliko znanstvenih kriterija izdvojene su temeljne bibliografske jedinice prema kojima se jasno uočava kako je problematika velikih migracija ili pak uvjetovanost migracija i sigurnosti (nacionalne, domovinske, regionalne i europske) relativno malo razmatrana u domaćoj literaturi. Samo je nekoliko domaćih radova zahvatilo problematiku novijih velikih migracija prema Europi, jasno uočavajući problem. Međutim, uvijek ostaje isto pitanje zašto se problem ne postavi u kontekst mogućih procjena u

budućnosti, zakonitosti migriranja, demografskih struktura i temeljnih odnosa što ih stanovništvo formira u društvu i prostoru⁴ iako je bilo i vrlo ozbiljnih upozorenja i ukazivanja na usmjeravanje migracija u funkciji destabilizacije i kontrole prostora, istina u javnim glasilima i kroz stručno-znanstveni pristup.⁵

Prethodni su radovi hrvatskih autora razmatrali problem europskih migranata kroz postavljene migracijske politike⁶ i u okvirima tolerantnosti i mirnoće te jednosmjernoga pristupa u kojem su imigranti postavljeni kao temeljni subjekt sukladno liberalnoj imigracijskoj koncepciji ili pak kroz njezinu harmonizaciju u kojoj nema imigracijskih ograničenja.⁷ Takvi su pristupi migraciju promatrali samo u društvenim okvirima ne prihvaćajući migraciju primarno kao prostornu pokretljivost stanovništva koja za sobom ostavlja ne samo društvene, nego i materijalne tragove u prostoru. Vrlo su zanimljiva i razmatranja migracijske politike na Hrvatsku ili pak utjecaj pojedinih njezinih aspekata na Hrvatsku ili na europsko tržište rada ili nacionalni koncept Europe⁸, a sve u uvjetima gotovo nikakve sigurnosne prijetnje i nikakve projekcije mogućega ulaska u Europu većega broja migranata.

⁴ Vidi Jure TADIĆ – Filip DRAGOVIĆ – Tonči TADIĆ, „Migracijska i izbjeglička kriza: sigurnosni rizici za EU“, *Policija i sigurnost*, god. XXV., 2016., br. 1., str. 14. – 41.; Matrija FRČKO – Davor SOLOMUN, „Unutarnja sigurnost Europske unije u suvremenim uvjetima migracijske krize“, Joško VUKOSAV – Ksenija BUTORAC – Joško SINDIK (ur.), *Zbornik radova 5. međunarodne znanstveno-stručne konferencije – Istraživački dani Visoke policijske škole u Zagrebu: Unapređivanje sigurnosne uloge policije primjenom novih tehnologija i metoda*, Zagreb, 2016., str. 530. – 555.

⁵ Vidi Stjepan ŠTERC, „Velika seoba naroda. Pedeset milijuna ljudi pred vratima Europe“, *Globus*, 22. IV. 2016., br. 1324.

⁶ Vidi Snježana GREGUROVIĆ, „Razvoj migracijske politike u Republici Hrvatskoj“, *Bilten projekta Zaštita tražitelja azila u Republici Hrvatskoj i regiji*, god. II., 2007., br. 4., str. 3. – 6.; Snježana GREGUROVIĆ, „Obilježja migracijskih tokova i integracija novih imigrantskih grupa na tržištu rada u južnoeuropskim zemljama članicama Europske unije“, *Migracijske i etničke teme*, god. XXVII., 2011., br. 1., str. 57. – 75.; Jelena ZLATKOVIĆ – Saša BOŽIĆ, „Migracijske politike europskih zemalja: legalni okviri za orijentaciju migranata“, Saša BOŽIĆ (ur.), *Institucionalizacija hrvatske dijaspor: oblici migrantskog udruživanja-primjeri iz Europe, Južne Amerike i Australije*, Zagreb, 2012., str. 53. – 77.

⁷ Usp. Milan MESIĆ, „Harmonizacija europske migracijske politike: neuspjeh politika imigracijske kontrole sedamdesetih i osamdesetih godina 20. stoljeća“, *Migracijske i etničke teme*, god. XIX., 2003., br. 4., str. 343. – 362.

⁸ Vidi S. GREGUROVIĆ, *Razvoj...*; Mirta KAPURAL, „Sloboda kretanja radnika u proširenoj Europskoj uniji i njezin utjecaj na Hrvatsku“, Katarina OTT (ur.), *Pridruživanje Hrvatske Europskoj uniji: susret izazovima pregovora*, Zagreb, 2005., str. 83. – 105.; Marija PENA, „Utjecaj migracija na europsko tržište rada“, *Ekonomska misao i praksa*, 2011., br. 2., str. 335. – 362.; Vedrana BARIČEVIĆ, „Post-nacionalna ili nacionalna Europa? Europske politike azila i imigracijske kontrole“, *Analitičko-političkog društva*, god. VIII., 2011., br. 1., str. 137. – 177.

Ipak treba istaknuti da se u nekim prethodnim hrvatskim radovima razmatrala sigurnosna situacija vezana za migracije kao nagovještaj korelacije,⁹ dok je eksplisitna ugroza sigurnosti vezana za migracije ozbiljno razmotrena u radu *Nezakonite migracije – sigurnosni fenomen kraja 20. stoljeća*, kada nije bila ni blizu najava velikih pokreta stanovništva prema Europi.¹⁰ Sve to skupa u konačnici izgleda kao blag pogled prema migracijama i sigurnosti prostora prema kojima su usmjerene, bez ozbiljnijih stavova i zakonitosti koje deriviraju iz prostorne pokretljivosti stanovništva, a o usmjeravanju migracija izvan gospodarske funkcije nema ni govora. Planske migracije, destabilizacija i kontrola prostora, slabljenje demografskoga pritiska u zemljama iseljavanja, kao i svi aspekti koji slijede iz toga puno puta potvrđivani u povijesti, gotovo se ne razmatraju u okvirima znanstvenoga modernizma i unaprijed zadanih paradigmi. Kao da nije riječ o znanosti i izazovima znanstvenoga predmeta zanimanja.

Nasuprot tomu, strani autori problematici velikih suvremenih migracija prema Europi pristupaju sa svih aspekata i struka pa je selektivnost autorskih pristupa nužna prema vremenu izdavanja, zahvaćanju recentnih migracija prema Europi, osnovnim obrascima i zakonitostima migriranja i posebno s aspekta sigurnosnih posljedica u Europi. Europska migracijska, i posebno imigracijska politika, još se uvijek ne podiže na razinu objektivne prijetnje domicilnim društvima zbog potrebe revitalizacije radne snage i snage razvijenih europskih društava koja misle kako mogu sve kontrolirati jer su tako i naučeni.¹¹ Razmatraju se sirijske i afričke prekomorske migracije i njihove posljedice,¹² imigracijska fobija u prijašnjim razdobljima¹³ i muslimansko

⁹ Vidi Marinko OGOREC, „Specifičnost kriznog upravljanja u terorističkoj prijetnji“, Ivan TOT (ur.), *Zbornik radova IV. međunarodne konferencije „Dani kriznog upravljanja“*, Velika Gorica, str. 402. – 417.; Siniša TATALOVIĆ, „Sigurnost na početku 21. stoljeća: zaštita kritične infrastrukture i energetska sigurnost“, Siniša TATALOVIĆ (ur.), *Energetska sigurnost i kritična infrastruktura*, Zagreb, 2008., str. 15. – 26.

¹⁰ Usp. Filip DRAGOVIĆ, „Nezakonite migracije: sigurnosni fenomen kraja 20. stoljeća“, *Međunarodne studije*, god. III., 2003., br. 4., str. 61. – 88.

¹¹ Usp. Andrew GEDDES – Peter SCHOLTEN, *The Politics of Migration and Immigration in Europe*, London, 2016., str. 288.; Suzanne MULCAHY, *Europe's Migrant Policies: Illusions of Integration*, Hampshire, 2001., str. 255.

¹² Usp. Wolfgang BAUER – Stanislav KRUPAR, *Crossing the Sea: With Syrians on the Exodus to Europe*, High Wycombe – Los Angeles, 2016., str. 298.; Lorenzo RINELLI, *African Migrants and Europe: Managing the Ultimate Frontier*, Abingdon, 2015., str. 187.

¹³ Usp. Mikhail ALEXSEEV, *Immigration Phobia and the Security Dilemma: Russia, Europe, and the United States*, Cambridge, 2005. str. 294.

pitanje u Europi također prije velikoga imigracijskoga vala 2015. i početkom 2016. godine morskim i kopnenim putem.¹⁴ Pristupi su vrlo slični i uglavnom su u okvirima tolerancije, multikulturalizma, širine, ljudskih sloboda, otvorene Europe i potrebe jednosmjernoga razumijevanja.

Nasuprot tomu postoje i autorske koncepcije koje općenito migraciju, a posebno imigraciju u europski prostor, razmatraju kroz sigurnosnu uvjetovanost pokreta stanovništva i stabilizacije, odnosno destabilizacije društva i prostora.¹⁵ Bilo je čak i najava teritorijalizacije migracijskoga problema¹⁶ te najave uvjetovanosti migracija i sigurnosti, posebno u 21. stoljeću.¹⁷ Kroz razmatranje relevantne literature, selektirane prema prihvaćenim obrascima, jasno se uočava dizanje razine razmatranja prema sigurnosnim pitanjima, ali još uvijek izvan standardnih zakonitosti migriranja stanovništva postavljenih u prijašnjim demografskim udžbenicima, priručnicima i znanstvenim radovima.¹⁸ Pojavom velikih migracija prema Europi i njezinih tragova u prostorima odlaska, dolaska i prolaza, brzo se brišu ideologizirane koncepcije i polako ulazimo u europsku i hrvatsku stvarnost u kojoj sigurnosni aspekt postaje problematika značenja strateške razine.

2. Teorijsko-metodološki pristup i osnovne hipoteze

Teorijsko-metodološki okvir razmatranja demografske revitalizacije europske radne snage, a onda i ukupnog stanovništva cijele Europe po svom je pristupu, metodama i tehnikama rada primarno vezan za teorijski demografski koncept unutar kojeg je i migracijska problematika sa svim zakonito-

¹⁴ Usp. Peter O'BRIEN, *The Muslim Question in Europe: Political Controversies and Public Philosophies*, Philadelphia, 2013., str. 318.

¹⁵ Usp. Anita HÄUSERMAN FABOS – Riina ISOTALO, *Managing Muslim Mobilities: Between Spiritual Geographies and the Global Security Regime*, New York, 2014., str. 18.; Kelly M. GREENHILL, *Weapons of Mass Migration: Forced Displacement, Coercion, and Foreign Policy*, New York, 2016., str. 360.; Peter SEEGER – Zaid EYADAT, (ur.), *Migration, Security, and Citizenship in the Middle East: New Perspectives*, New York, 2013., str. 211.; Derek JOHNSON, „E.U. migrant criminal activity: Exploring spatial diversity and volume of criminal activity attributed to inter EU migrants in England“, *Applied Geography*, god. L., 2014., str. 48. – 62.

¹⁶ Usp. Margaret WALTON-ROBERTS – Jenna HENNEBRY (ur.), *Territoriality and Migration in the E.U. Neighbourhood: Spilling over the Wall*, Heidelberg – New York – London, 2013., str. 254.

¹⁷ Usp. Elspeth GUILD, *Security and Migration in the 21st Century*, Cambridge – Malden, 2009., str. 200.

¹⁸ Usp. Alica WERTHEIMER-BALETIĆ, *Stanovništvo i razvoj*, Zagreb, 1999., str. 655.

stima, procesima, vezama i odnosima koje stanovništvo razvija prema ostalim društvenim i prostornim sadržajima,¹⁹ a sekundarno za derivacije tih odnosa u sigurnosnim, gospodarskim, razvojnim, regionalnim i inim okvirima. Bez poznavanja temeljnih demografskih zakonitosti i struktura (sadržaja, procesa, veza, odnosa, projekcija i modela) nije moguće u cijelosti razumjeti ni sigurnosne prijetnje u društvu i prostoru koje deriviraju iz prostorne pokretljivosti stanovništva. Time se prihvaća stanovništvo (nije bitna sada njegova prostorna razina) kao najvažniji čimbenik pokretanja svega pa i ugroza koje slijede velike migracije ili kako su to nekada u povijesti zvali, velike seobe naroda. Postavljanje pak sigurnosne koncepcije i njezino podizanje na najveću europsku razinu interesa bez poznavanja demografske problematike može nas odvesti do političkih zabluda koje smo naveli u uvodnome dijelu rada.

U skladu s tako postavljenim teorijsko-metodološkim pristupom i naslovljenom problematikom moguće je postaviti nekoliko temeljnih autorskih hipoteza u funkciji intenziviranja, usmjeravanja i razumijevanja istraživačkih postupaka koji slijede postavljene pretpostavke u metodološkom i analitičkom smislu:

- H₁: Depopulacija europskog stanovništva do kraja će stoljeća po procjenama iznositi više od 100 milijuna osoba uz pretpostavku nastavka sadašnjih stopa reprodukcije, starenja i migracijske bilance.
- H₂: Europa će svake godine trebati najmanje 5 milijuna novih radnika koliko danas iznosi razlika između ulaska u radnu dob i izlaska iz nje i problem radne snage ne će moći rješavati samo izvaneuropskom imigracijom.
- H₃: Europa će se u razdoblju pred nama morati vratiti mjerama klasične populacijske politike kroz stimuliranje povećanja rodности ako ne želi intenzivnim useljavanjem destabilizirati svoja društva.
- H₄: Migracijski potencijal u sjevernoj Africi i Bliskom istoku uvijek će u budućnosti biti usmjeren i usmjeravan uglavnom preko Mediterana prema Europi, a trenutno broji između 20 i 30 milijuna ljudi.
- H₅: Velike migracije prema Europi, i demografska problematika općenito, bit će u vremenu pred nama u temelju regionalne i nacionalne sigurnosti te gospodarskog i ukupnog razvoja.

¹⁹ Usp. Stjepan ŠTERC, *Geografski i demogeografski identitet*, Zagreb, 2015., str. 198.

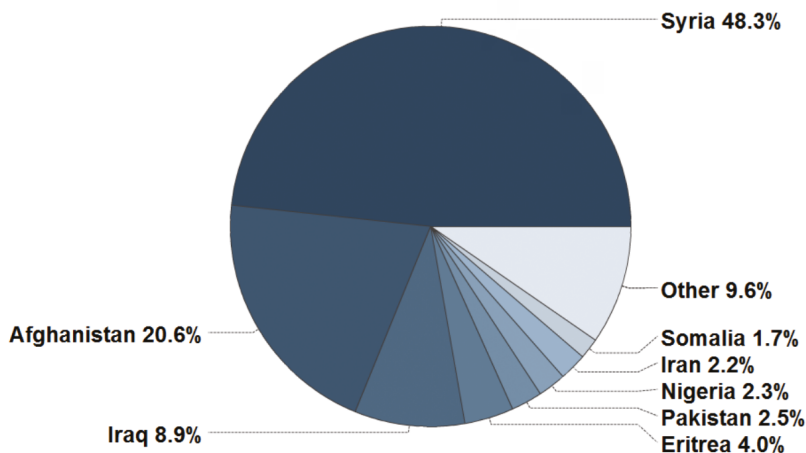
Moguće je postaviti još nekoliko hipoteza na temelju kauzalnog i gotovo funkcionalnog odnosa između gospodarskog i sigurnosnog s jedne strane i demografskog (migracijskog) razvitka s druge, iako funkcionalnog (determinističkog) u prostornim procesima kakva je migracija stanovništva nema. Nema određenosti, nego se odnosi i procesi razvijaju kao uvjetovani (u pravilu više uvjetovani) pa umjesto odrednica možemo razmatrati tzv. uvjetnice²⁰. Međutim, u ovakvoj verziji razmatranja za razumijevanje postavljene problematike bit će dovoljne samo osnovne navedene.

3. Velike migracije prema Europi i hrvatski koridor

Prema Europi je u kratkom vremenu u razdoblju između 2014. i 2016. godine usmjereno više od 1,6 milijuna migranata i po kriterijima brojnosti ulaska u novi prostor moguće je ovu migraciju nazvati velikom, a po povijesnom kriteriju brojnosti u prijašnjim razdobljima mogli bismo ju nazvati i selidbom naroda.

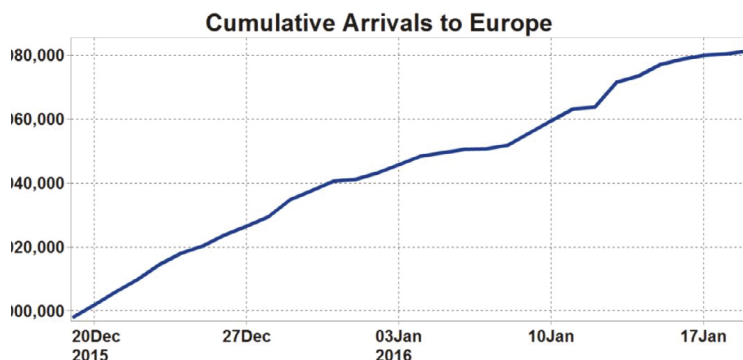
Velike se migracije brojnoga muslimanskoga stanovništva, koje kreće prema Europi iz Sjeverne Afrike i Bliskoga istoka, trebaju razmotriti i kao moguć nastavak procesa i kao moguća varijanta otvaranja novoga jadranskoga koridora već više puta najavljivanoga u analitičkim, političkim i novinskim krugovima. Iako je za sada ta vjerojatnost mala, međutim brojnost migranata, njihova usmjerenost prema istom prostoru, silina volje s kojom kreću usprkos velikim tragedijama, velik potencijal mogućih migranata iz prihvatnih centara u Turskoj, Libanonu i Jordanu, ratne prilike primarno u Siriji i uopće demografski potencijal navedenih politički, gospodarski i društveno nesređenih prostora, nameću nam potrebu razmatranja i predviđanja budućih koridora, valova, pokreta... Hrvatska je na tom migranatskom putu prema Europi u ne baš povoljnoj situaciji: izvan „Schengena”, populacijski malobrojna, velike dužine granice, gospodarski ne baš stabilna, društveno-politički još uvijek neuređena i s puno neriješenih problema.

²⁰ Geografski prostor i svi procesi u njemu u kojima je stanovništvo prevladavajući čimbenik (vrijedi to i za migracije) uglavnom su stohastički, dok određenih (determiniranih) gotovo i nema. Zato je često nepredvidivost, ali i iracionalnost u stohastičkim odnosima i odlukama pojedinaca prisutna i bitno otežava projiciranje događaja i postavljanje budućih obrazaca. Uvjetnica je inače suprotna odrednici (vrlo često korištenoj) i kao nova je riječ u hrvatskom izričaju logična. Neka njezina primjena bude autorska prijava i prilog bogatstvu hrvatskoga jezika.

Graf 1.: Struktura migranata koji su ušli u Europu prema državama odlaska u 2015. godini
Izvor: <https://data.unhcr.org/>

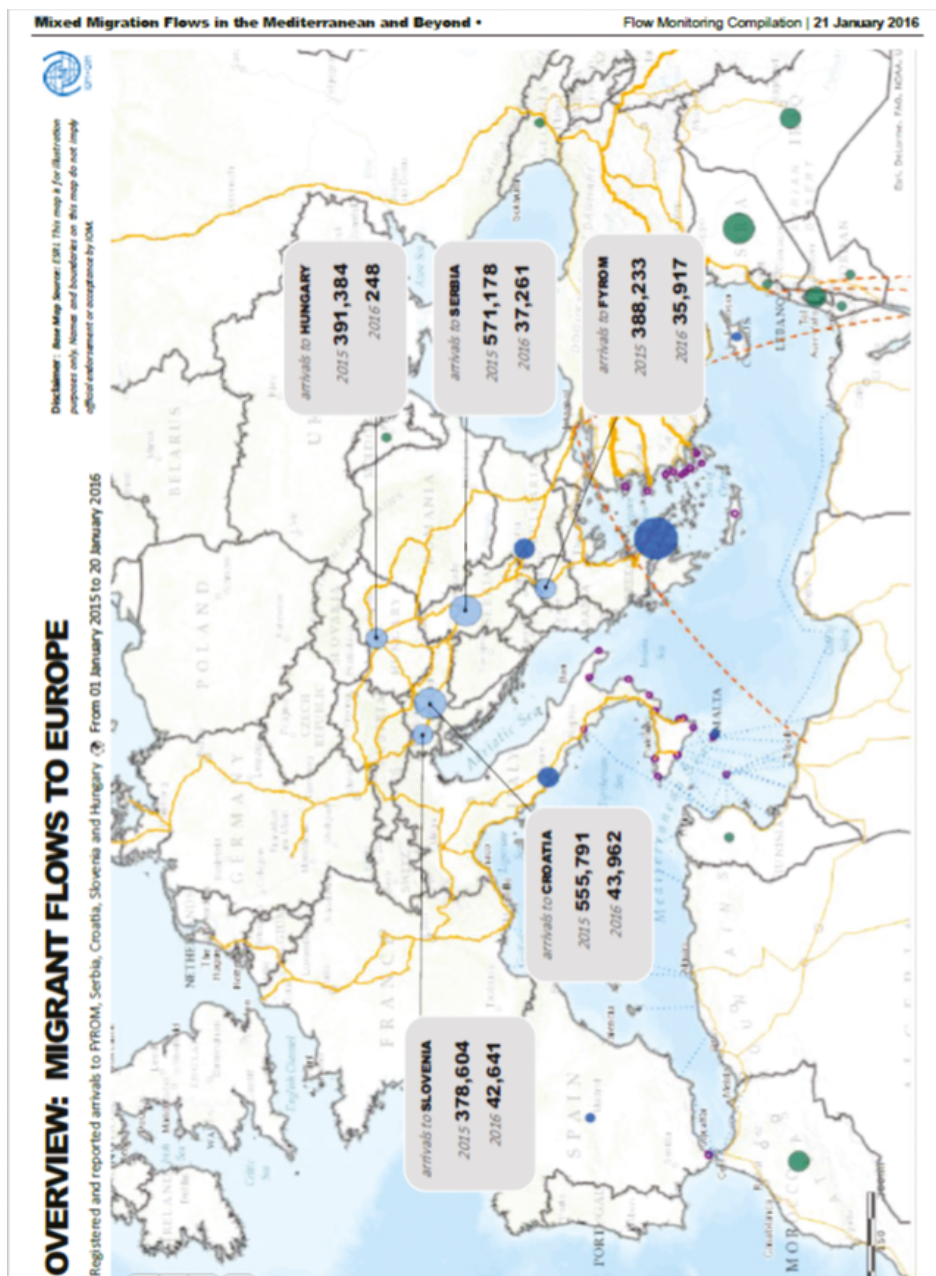
Sve do rušenja političkoga ustroja u Libiji (kako ga god zvali ovisno o političkom pristupu) i početka rata u Siriji, migracije su prema Europi iz sjevernoafričkoga i bliskoistočnoga prostora bile ekonomske i svojim smjerom i intenzitetom nisu izlazile izvan standardnih brojki, okvira i obilježja. Gotovo idiličan odnos razmjene stanovništva u gospodarskom interesu imigracijskoga stanovništva i europskoga gospodarstva te turizma tih prostora i europskih turista radikalno je prekinut i počela su primarno prisilna preseljavanja s elementima planskih u sasvim drugoj funkciji. Time je počela prekretnica u migracijama prema europskim zemljama, a slike užasa redale su se jedna za drugom svakodnevno. Počelo je s morskim koridorom iz Libije (poslije praktički iz cijele sjeverne Afrike) prema Italiji i dalje u Europu i sve je to Europa mirno promatrala ne vjerujući u njihov intenzivniji nastavak. Pretpostavlja se da je morskim koridorom u Europu do danas ušlo više od 650.000 osoba i u tim se preseljenjima do sada izbjegavala istočna jadranska ruta kao duži put. Poseban problem nastaje početkom rata u Siriji (koji je prema dosadašnjim procjenama iz svojih domova pomaknuo više od 11 milijuna stanovnika), a u početcima velikih migracija stanovništvo se usmjeravalo u prihvatne centre susjednih država na zapadu i sjeveru: Tursku, Libanon i Jordan.

Graf 2.: Intenzitet ulaska migranata u Europu od 20. XII. 2015. do 17. I. 2016. godine.
Izvor: <https://data.unhcr.org/>; <https://data.unhcr.org/mediterranean/documents.php?page=1&view=grid>

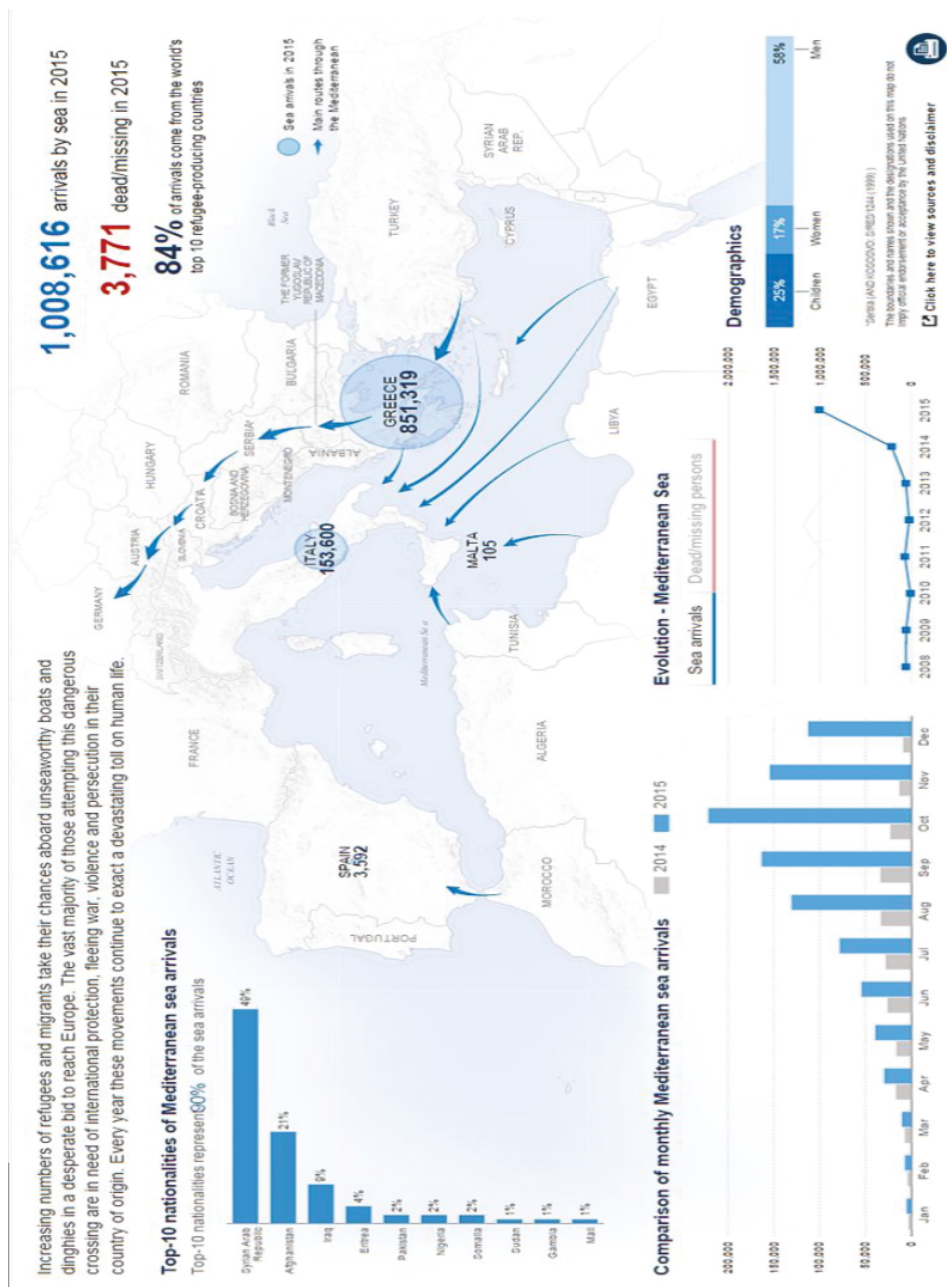
Ukupno je u tim prihvatilištima bilo više od 5 milijuna ljudi i bilo je samo pitanje vremena kada će se to stanovništvo pokrenuti prema sjeverozapadu jer je rat u Siriji postajao sve intenzivniji i zahvatio je praktički cijelu zemlju. Kada je otvorena tzv. balkanska ruta, ne ulazeći ovdje u razloge otvaranja rute i pokretanja stanovništva, sve je zapanjila snaga s kojom su praktički srušene sve granice od Grčke do Njemačke i osnovni principi funkcioniranja razvijene i uljuđene Europe. Gotovo 50 % migranata došlo je iz Sirije (sl. 1.) i petina iz Afganistana, a podatak da je na toj tzv. balkanskoj ruti bilo migranata iz čak 91 zemlje, jasno potvrđuje veličinu prostora zahvaćena iseljavanjem.²¹

²¹ Usp. Stjepan ŠTERC, *Demografski razvoj Dubrovačko-neretvanske županije*, Dubrovnik, 2016.

Slika 1.: Apsolutan broj migranata u Hrvatskoj i susjednim zemljama do 2015. godine i u siječnju 2016.

Izvor: <https://data.unhcr.org/>

Slika 2.: Smjer i intenzitet preseljavanja i osnovna demografska obilježja migranata prema Europi 2015. godine.

Izvor: <https://data.unhcr.org/>

Potvrda brojnosti migrantskoga stanovništva i dosadašnji smjerovi preseljavanja prikazani su na 3. i 4. slici, čiji su izvor službene statistike UNHCR-a.²²

Nije potrebno u ovom radu razmatrati sve sadržaje, procese, veze i odnose vezane za velike migracije prema Europi, već samo one aspekte koji bi mogli biti značajni u sigurnosnom smislu za cijeli hrvatski i hrvatski jadranski litoralni prostor te europski. Priloženi analitički dijagrami i kartodijagrami, logika procesa u prostoru (nacionalnom, etničkom, europskom) i opće zakonitosti migriranja stanovništva upućuju na moguća buduća zbivanja, zahvaćanje novih prostora i koridora te moguće posljedice i utjecaje na osnovne djelatnosti. Zato je nužno razmotriti ključne podatke i na temelju njih definirati uočene zakonitosti i moguć slijed događaja.

1. Struktura migranata do kraja 2015. godine (sl. 1.) ukazuje da više od 50 % migranata prema Europi kreće iz zemalja koje nisu izravno zahvaćene ratom, iako je u nekima od njih (ili bolje reći čak većini) bilo sporadičnih i lokalnih sukoba dok većinu čine sirijske izbjeglice. Zahvaćenost prostora je velika, svima je smjer gotovo isti, a neprohodnost dominantnoga koridora ili njegova zatvorenost velikoj masi stanovništva u pokretu, kojoj su najteži dani kad val stane, ostaje traženje novih do željena cilja. Ne moraju oni pritom biti planski, nego jednostavno posljedica svih okolnosti pri čemu ne će biti važno jesu li ti koridori kopneni ili morski. Klasičan južni kopneni priobalni koridor manje je izvjestan od istočnoga kopnenoga ili morskoga s obzirom na isto tako izvjesno zatvaranje granica Crne Gore za ulazak migranata.

2. Linijski dijagram na 2. slici potvrđuje nastavak intenzivnih doseljavanja prema Europi jer je ulazak gotovo 100.000 osoba u mjesec dana zapravo nestvaran, a projekcija takva intenziteta za 2016. godinu najavljuje silne probleme i istodobno potvrđuje prijašnje najave europskih dužnosnika o novih tri milijuna imigranata u sljedeće 2-3 godine. Ulazak pak u topliji dio godine i zatvaranje „schengenske” Europe može dispergirati prolazak migranata u širi prostor, dio koji može biti i hrvatski.

3. Velik broj ljudi koji je bio u pokretu uglavnom nije stao usprkos silnim problemima i ljudskim tragedijama na granicama pojedinih zemalja i gotovo

²² Vidi, „Situations“, <https://data.unhcr.org/>; „Mediterranean Situation“, *UNHCR Data Portal*, <https://data.unhcr.org/mediterranean/documents.php?page=1&view=grid>.

bi se moglo reći da u zemljama koridora ili tzv. balkanske rute nije bilo ozbiljnijih zastoja kao na izlaznim hrvatskim granicama ili ulaznim u „schengensku” Europu, posebno grčkim.

4. Najvažniji su podatci o migrantima do kraja 2015. godine (sl. 4.) jer upravo taj kartodijagram pokazuje intenzitet i smjer preseljavanja migranata, ali i njihove osnovne strukture po zemlji izlaska i spolu. Jasno je vidljiv vremenski slijed dolaska migranata u Europu i kulminacija događanja, napose u listopadu 2015. Jesu li maksimumi dostignuti u listopadu posljedica zimskoga dijela godine ili podatci za studeni i prosinac ukazuju na buduće pojave? S obzirom na demografski potencijal prostora iseljavanja, prihvatnih centara (posebno u Turskoj) i migranata u pokretu, zastoji u preseljavanju mogu biti samo privremeni.

5. Među migrantima ukupno ima 55 % muškaraca (prevladavaju muškarci mlađe dobi), samo 17 % žena i čak 25 % djece. Posebno zabrinjava velik udio djece s obzirom na teške i gotovo tragične uvjete kroz koje prolaze migranti. Velik udio muškaraca mlađe dobi pitanje je sigurnosnih studija i analiza, a velik udio djece mogao bi biti potvrda mogućem širenju prostora prolaza ili zaustavljanja vala zbog objektivno nužnog zbrinjavanja i potrebnog humanitarnog pristupa.

6. Najvažniji pokazatelj koji bi mogli imati implikacije i na hrvatski prostorski smjerovi su preseljavanja prema Europi, vidljivi na sl. 4. Prikaz Mediterana sa smjerovima preseljavanja i brojnošću migranata u tim smjerovima, uvažavajući složenost i logiku prostora (sa svim složenim čimbenicima od klime do cjelokupne društvene nadgradnje), jasno pokazuju da su mogući i paralelni pravci ili rute preseljavanja koje u takvim okolnostima mogu izravno zahvatiti širi prostor. Dominantni su smjerovi (strjelice na slici) prema Italiji iz praktički svih smjerova doseljavanja (osim najzapadnijega za sada malobrojnoga prema Španjolskoj) iako je najveća brojnost kopnenim kontinentalnim koridorom na kojem je i Hrvatska. Bilo kakvo zatvaranje ili pak plansko ili stihijsko skretanje glavne migranstske struje može zahvatiti hrvatski i bosanskohercegovački prostor i u njih unijeti nesklad, pogotovo u turističkom dijelu godine kada cijeli hrvatski obalni prostor postaje svjetski turistički interes ili smjer i poprimi sasvim drukčiji i gotovo u svjetskim razmjerima poseban način života. Zato bi svako slučajno ili plansko skretanje

migrantske struje kroz hrvatski jadranski prostor ostavilo razorne tragove na hrvatski turizam, što naravno nikomu nije u interesu, posebno ne kada je riječ o razvoju zemlje. Zato je bitno razumijevanje cijele problematike, planski pristup i organizacijsko postavljanje prema njoj u formi odluka i tehničkih priprema kako bi se u potpuno humanim okvirima izbjegla šteta koja može nastati i prema migrantima. Iako to mnogima može u sadašnjim okvirima izgledati kao manje vjerojatan scenarij, ali zbog vrijednosti hrvatskoga obalnoga prostora u hrvatskim i svjetskim okvirima i najmanja mogućnost ili vjerojatnost pojave migranata mora biti organizacijski i tehnički razmotrena.

7. Hrvatska bi trebala oformiti državno tijelo zaduženo za koordiniranje usmjeravanje poslova vezanih za migrantsku krizu u mogućim kriznim situacijama (po procjenama mogućnosti skretanja rute u širi hrvatski prostor).

8. Državne granice usmjeruju južnogajadranskogakoridoratrebaucijelostizatvoriti za ulazak osoba bez valjane dokumentacije uz njihov pojačan nadzor u slučaju difuznog ulaska izvan državnih prijelaza. Zato je važan usuglašen stav o tome na državnoj razini, kao i stav da je upravo ovaj prostor prvoga reda veličine značenja u postupanju provođenja i usmjeravanja migranata.

9. Vjerojatna pojava difuznoga kretanja migranata širim prostorom i isto tako mogućega ulaska u južni hrvatski jadranski koridor zahtijeva i plansko organiziranje mogućega prijma i zbrinjavanja migranata na definiranim lokacijama izvan turističkih zona. Bez obzira na vjerojatno male brojeve difuznoga ulaska, pripreme bi morale biti obavljene prije turističke sezone.

10. Najgora varijanta za hrvatski turizam je dogovor o organiziranu propuštanju migranata turističkim priobalnim cestama prema unutrašnjoj Europi ili prihvata migranata u Dubrovačko-neretvanskoj županiji.

11. Sva planska postupanja prema imigrantima koje će se eventualno pojaviti u županijskom prostoru trebaju biti sukladna postupanju kako ga je definirao UNHCR.²³

²³ Usp. S. ŠTERC, *Demografski...*, str. 108.

4. Sigurnosna prijetnja

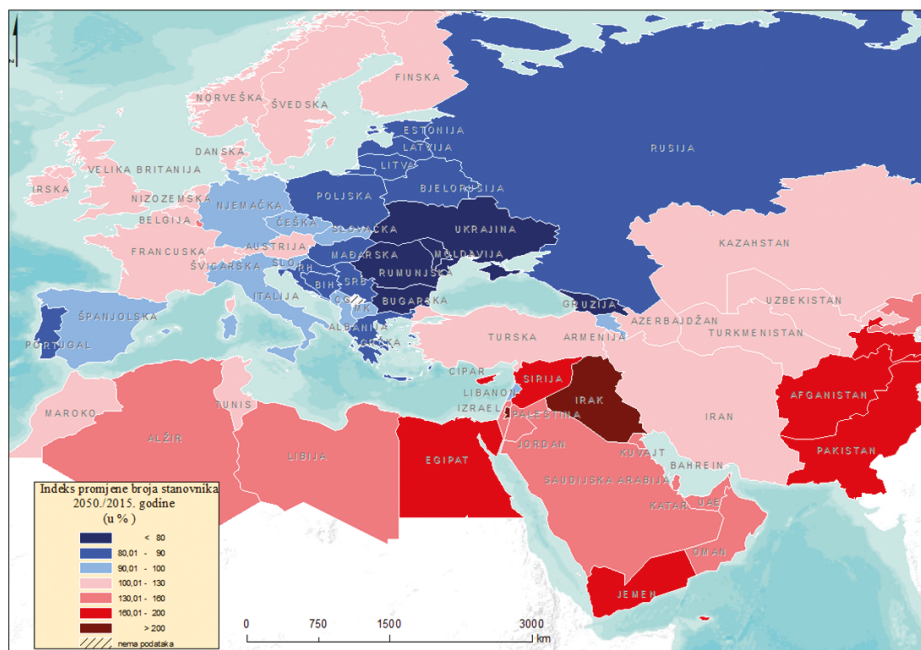
Blage najave o migracijama kao sigurnosnoj prijetnji u prijašnjim radovima,²⁴ dakle prije velikoga imigracijskoga vala prema Europi 2014. – 2016. godine, u svom su radikalnom obliku potvrdu dobile upravo kroz tu migraciju. Bilo je to po svim osnovnim migracijskim obilježjima atipično pokretanje stanovništva pred kojim su nestajale europske granice. Zato prije svega razmotrimo migracijski potencijal inicijalnih emigracijskih prostora.

Tablica 1. Stanovništvo svijeta po kontinentima 2015. – 2100. godine (srednja varijanta procjene)

Prostor	Stanovništvo u milijunima			
	2015.	2030.	2050.	2100.
svijet	7.349	8.501	9.725	11.213
Afrika	1.186	1.679	2.478	4.387
Azija	4.393	4.923	5.267	4.889
Europa	738	734	707	646
Latinska Amerika	634	721	784	721
Sjeverna Amerika	358	396	433	500
Oceanija	39	47	57	71

Izvor podataka: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2015.), World Population Prospects: The 2015 Revision, New York: United Nations.

²⁴ Vidi E. GUILD, *n. dj.*

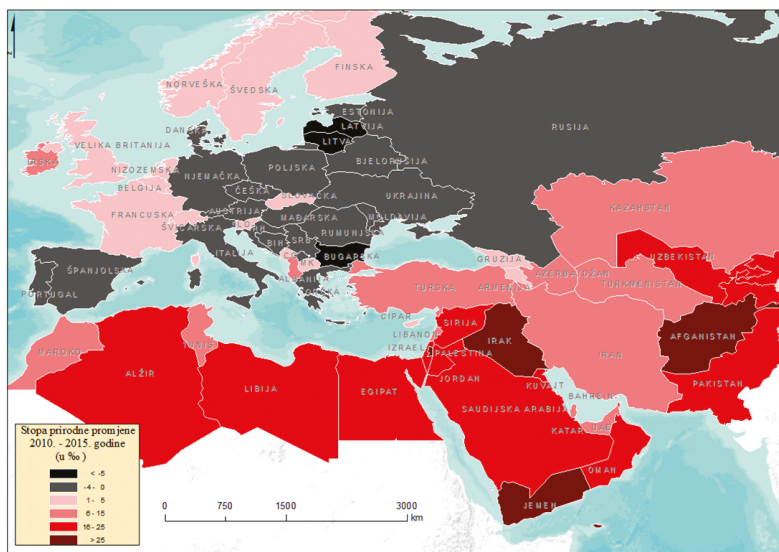
Slika 3.: Relativna promjena broja stanovnika Euroazije, Sjeverne Afrike i Bliskoga istoka 2015. – 2050. godine

Izvor podataka: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2015.). World Population Prospects 2015. – Data Booklet (ST/ESA/ SER.A/377).

UN-ove projekcije svjetskoga stanovništva do kraja ovoga stoljeća na kontinentalnoj razini najava su demografske i migracijske budućnosti našeg planeta Zemlje, na kojem će demografski odnosi biti bitno drukčiji i sasvim će sigurno uvjetovati velika pomicanja stanovništva preko Mediterana, primarno prema Europi (tab. 1.). Najveće će se promjene događati u Africi i Europi, a procesi će biti potpuno suprotni. I dok će Europa do kraja stoljeća izgubiti (uglavnom prirodnim putem) gotovo 100 milijuna ljudi, Afrika će narasti za čak 3.201 milijardu ljudi. Zajedno će s Azijom imati ukupno 9.276 milijardi ljudi ili 82,7 % od ukupno 11.213 milijardi koliko će stanovnika imati Zemlja. Poznajući zakonitosti migriranja i povijesne obrasce prostorne pokretljivosti stanovništva, jasno je moguće zaključiti da se tih 4.387 milijardi ljudi ne će moći zadržati samo u Africi, nego će stalna želja biti migracija u najbliži razvijeni sjeverni prostor preko Mediterana. Europa će uvijek biti cilj, bez obzira na sve geopolitičke, političke, gospodarske,

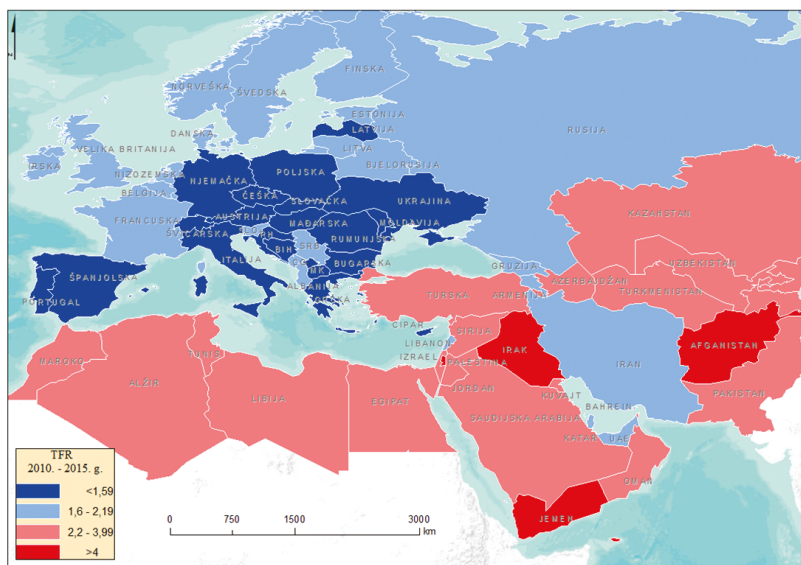
društvene i ine odnose. Izravan je to sigurnosni problem u budućnosti, a plansko usmjeravanje stanovništva bit će novi model destabilizacija i osvajanja prostora. Upravo je to pokazao i ovaj veliki migracijski val prema Europi, čija uređenost, organiziranost, vojna i gospodarska moć, financijske mogućnosti, sigurnosna i obavještajna zaštita i puno još toga niti su mogle preusmjeriti niti zaustaviti svu silinu imigracijskoga vala.

Svaki demografski pokazatelj iz službenih podataka UN-a potvrđuje glavne pretpostavke o, u demografskom smislu, dvama svjetovima: sjeverno od Mediterana i Crnoga mora i južno i jugoistočno od njih, između kojih će se stalno odvijati jednosmjerna migracija. Slike 6 i 7 s osnovnim pokazateljima prirodne promjene stanovništva (prirodni rast i pad i ukupna stopa fertiliteta) u sljedećih pet godina potvrđuju te svjetove statistički i kartografski, naravno uz ipak mala odstupanja u sjeverozapadnoj, racionalnoj i planski postavljenoj Europi i Iranu kao tradicijskom perzijskom prostoru. Upravo ti navedeni dijelovi dvaju svjetova potvrda su kako je i u ovakvoj složenoj problematici, kakva je demografska i migracijska, moguće racionalnim i planskim pristupom usmjeravati pojave u funkciji vlastitoga društva, gospodarstva i općenito načina života.

Slika 4. Prirodna promjena broja stanovnika Euroazije, Sjeverne Afrike i Bliskog istoka 2010. – 2015. godine.

Izvori podataka: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Populati Division (2015). World Population Prospects 2015. – Data Booklet (ST/ESA/ SER.A/377).

Slika 5.: Ukupna stopa fertiliteta Euroazije, Sjeverne Afrike i Bliskoga istoka 2010. – 2015. godine.

Izvori podataka: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2015.). World Population Prospects 2015. – Data Booklet (ST/ESA/SER.A/377).

Migracijska pak bilanca prikazana kartogramom na 7. slici pokazuje smjerove preseljavanja stanovništva generalno ili, kako smo ih nazvali, između svjetova, ali i unutar regija. Odstupanja izvan zakonitosti unutar regija potvrđuju procese i prostore koji bi u sekundarnoj fazi preseljavanja mogli biti s jedne strane intenzivni prostori iseljavanja prema Europi (Turska, Irak, Saudijska Arabija, Jordan, Libanon...), a s druge strane prostori useljavanja u Europu (Rumunjska, Poljska, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Srbija...). Konstanta ostaju u emigracijskom smislu uvijek prostori Sjeverne Afrike te Iran i Pakistan, posebno Sjeverna Afrika čiji je ukupan demografski potencijal veći od 200 milijuna stanovnika, a emigracijski vjerojatno na razini četvrtine ukupne populacije, uz destabilizacijske učinke tzv. Afričkog proljeća (eufemizam za razaranja, ratove, kontrolu potencijala, promjenu vlasti...) u praktički četirima državama.

Migracijsku sigurnosnu prijetnju hrvatskomu i europskomu prostoru s obzirom na sve navedene demografske aspekte ne će se u budućnosti, na žalost, moći izbjeći. Pitanje je samo razumijevanja i prihvaćanja problematike kao takve i postavljanja sigurnosnih sustava prema velikim pokretima stanovništva.²⁵ Neosporno će migracije biti korištene i kao način destabilizacije, kontrole i osvajanja drugih prostora (u prvom redu europskoga) i zamijenit će prodiranje vojski kao što je to bilo u prošlosti, ali isto je tako jasno kako će supstitucija nekim novim stanovništvom u toj funkciji i s velikim brojevima za posljedicu imati ratove. Naime, nema nijedne zemlje u svijetu koja će mirno i bez obrane dopustiti supstituciju domicilnog stanovništva bez obzira na stupanj sloboda, demokracije, društvenoga razvitka, razumijevanja i svih normi koje uz to idu.

Južno od Mediterana i Crnog mora demografski je potencijal na razini oko 550 milijuna ljudi, nasuprot Europe s ukupno 738 milijuna ljudi ili manje od 500 milijuna izuzimajući zemlje manje dostupne ili zanimljive imigrantima. Afriku u cjelini u ovom kontekstu nismo niti spomenuli iako smo na početku priložili dugoročne projekcije rasta afričkog stanovništva i vezano za to postavili nekoliko upita i vjerojatnosti. Demografski su pokazatelji i trendovi potpuno suprotni s obje strane, a demografske će se strukture mijenjati brže nego što smo mogli pretpostaviti jer su se ubrzale i migracije iz jednog prostora u drugi uvjetovane, gotovo bismo mogli reći, programiranim sukobima čije su se posljedice sigurno mogle pretpostaviti pa čak i znati. Promatrajući samo europske prostore jasno je vidljivo da su smjerovi preseljavanja iz Jugoistočne i Istočne Europe

²⁵ Vidi S. ŠTERC, *Velika seoba...*

praktički isti kao i za stanovništvo Sjeverne Afrike i Bliskog istoka. Sloboda kretanja ljudi nikad više neće biti apsolutna, a migracije će postati sasvim sigurno pitanje selektiranja i očuvanja vlastitih prostornih vrijednosti u kojem proklamiranih sloboda neće biti. Zato su nam ove velike migracije prema Europi pouka kako demografsku problematiku nikad ne smijemo zanemariti.

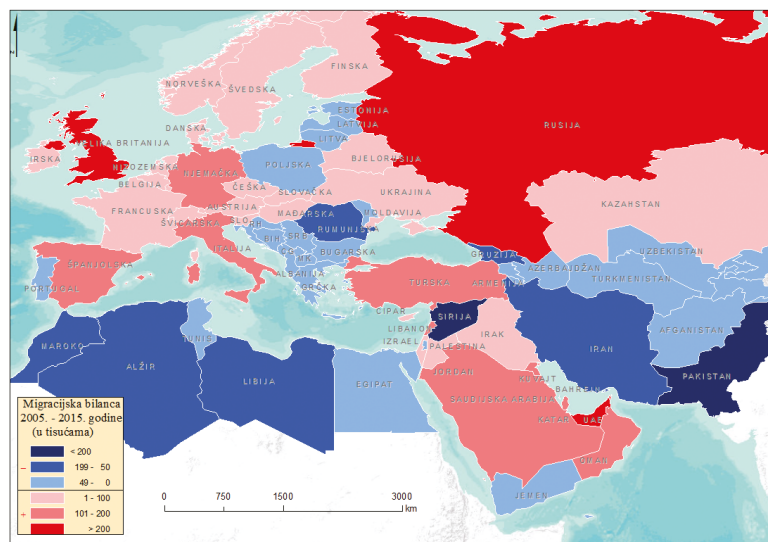
Priložit ćemo još dvije karte signifikantne za moguća buduća zbivanja u raznolikosti i šarolikosti vječno nemirnih prostora Bliskog istoka, jer kako kažu nema mira među maslinama niti u Kraljevstvu nebeskom (sl. 9. i 10.).

Šarolikost iseljeničkih i demografski brzo rastućih prostora i populacija dodatni je faktor nestabilnosti jer su raznolikosti unutar jedne religije ili pak etničke raznolikosti unutar nedefiniranih nacionalnih okvira u pravilu veće nego između europskih etničkih i nacionalnih populacija. Sad su to konačno shvatili i pokretači svih procesa na ovim prostorima i priznali kako je Libija bila najveća pogreška u mandatu sada već bivšeg predsjednika SAD-a. Gestrateški i geopolitički globalni interesi nikad nisu zaobilazili ovaj prostor, a njihovim ispreplitanjem i ratnim usmjeravanjem u budućnosti velike migracije prema Europi mogu biti stvarnost. Procjenjuje se kako je danas u pokretu (prisilno pomaknuto iz svojih domova) oko 15 milijuna ljudi, a migracijski se aktivni potencijal iz prostora Sjeverne Afrike i Bliskog istoka procjenjuje na preko 50 milijuna ljudi. Neke UN-ove projekcije temeljene na radovima vodećih svjetskih (UN-ovih stručnjaka za migracije) idu tako daleko da procjenjuju u budućnosti ulazak u Europu 500-750 milijuna ljudi, čime dodatno potvrđuju ozbiljnost i značenje preseljavanja stanovništva. Bez obzira na njihovu reputaciju i stručnost i važnost UN-a takav scenarij nije moguć niti će se dogoditi jer time završava supstitucija europskog stanovništva, a ona je nemoguća bez ratnih i globalnih sukoba. Supstitucija stanovništva demografski je oblik osvajanja i kontrole prostora kakve su se u prošlosti događale uglavnom ratovima, vojnim osvajanjima i nasilnim pripajanjima, a danas su moguće kod malih i izumirućih populacija na strateški važnim prostorima i koridorima.²⁶

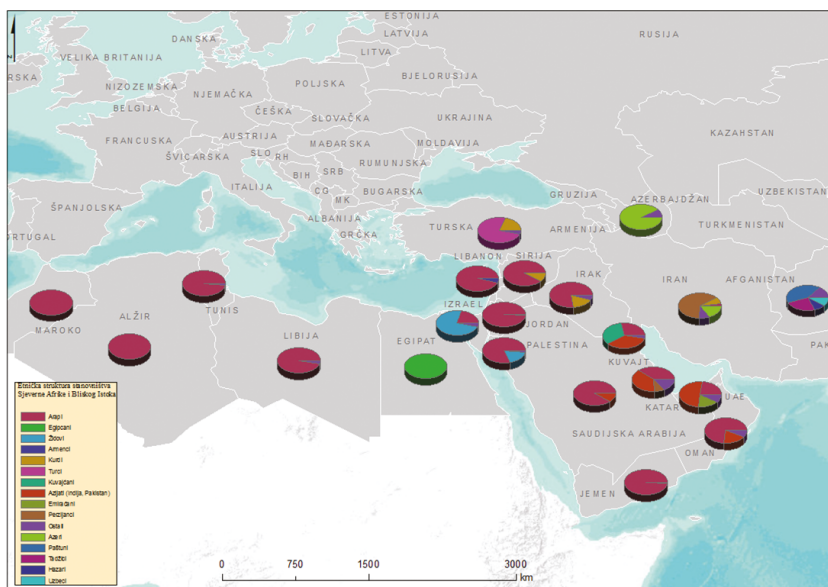
Sve su ovo naravno samo najave mogućih zbivanja u budućnosti koje ovise o čitavom nizu izvandemografskih čimbenika, ali se mogu dogoditi. Velike migracije potvrdile su pokretanje velikoga iseljeničkoga vala kada se poklopi nekoliko čimbenika unutar prostora iseljavanja, prostora zbrinjavanja prognanika, izbjeglica i raseljenih osoba i prostora useljavanja. Trajna nestabilnost iseljeničkih prostora i trajna potreba za radnom snagom ostavlja uvijek vjerojatnost pomaka.

²⁶ *Isto.*

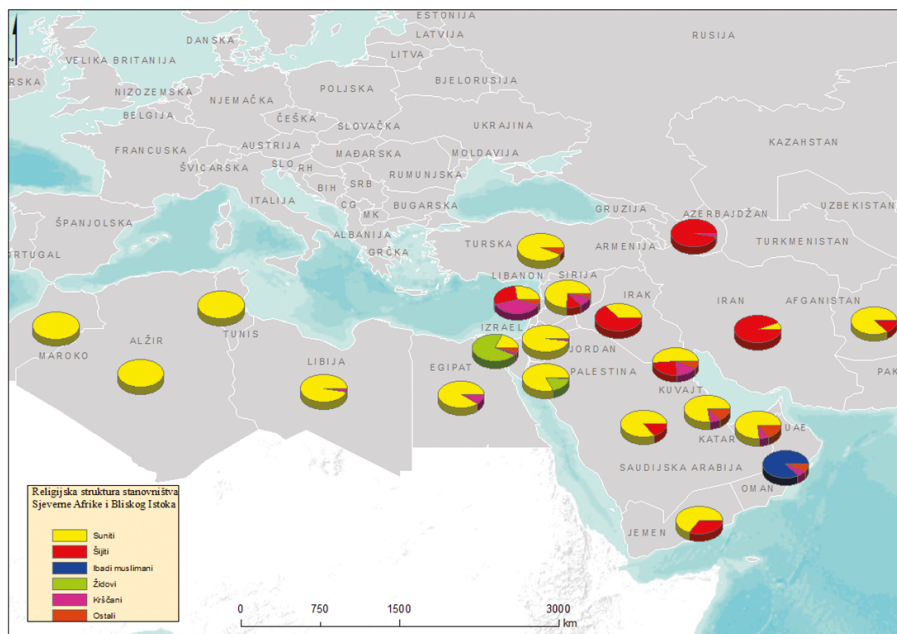
IMIGRACIJA STANOVNIŠTVA – UTOPIJSKA (SIGURNOSNA) VARIJANTA DEMOGRAFSKE REVITALIZACIJE...

Slika 6.: Migracijska bilanca Euroazije, Sjeverne Afrike i Bliskoga istoka 2005. – 2015. godine.
Izvor podataka: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2015.). World Population Prospects 2015. – Data Booklet (ST/ESA/ SER.A/377).

Slika 7.: Etnička struktura stanovništva Sjeverne Afrike i Bliskoga istoka prema statističkim kategorijama 2010. godine.
Izvor podataka: The World Factbook *2013./14. Washington, DC: Central Intelligence Agency, 2013.

Slika 8.: Religijska struktura stanovništva Sjeverne Afrike i Bliskoga istoka prema statističkim kategorijama 2010. godine.

Izvor podataka: The World Factbook *2013./14. Washington, DC: Central Intelligence Agency, 2013.

Danas je u Europi oko 5,5 % muslimana u ukupnom stanovništvu ili oko 40,5 milijuna, s trendom najbržeg porasta od svih etničkih i religijskih europskih populacija i razinom udvostručenja za oko 40 godina. Sve su te projekcije rađene prije velikih migracija prema Europi čiji bi nastavak sve pokazatelje ubrzao i u znatno kraćem vremenu povećao muslimansku populaciju iznad 10 % europske, s apsolutnom razinom iznad 80 milijuna muslimanskog stanovništva (kao Irak, Saudijska Arabija i Sirija zajedno). Imigracijska populacija različite religijske i etničke identifikacije do razine 10 % ukupnog domicilnog stanovništva smatra se gornjom granicom imigracijske tolerancije nezavisno od razine uključivanja u domicilna društva. Moglo bi se čak potvrditi kako je to dio racionalnog planiranja nivelacije rodnosti i migracijske bilance u post tranzicijskim razvojnim demografskim fazama. Suprotnost tome bi mogla biti i bila je kroz povijest destabilizacija prostora i ulazak u ratna razdoblja očuvanja ili osvajanja prostora, jer je jasno kako kroz povijest, a tako će biti i u budućnosti, niti jedna država nikad neće rješavati demografske probleme druge države u svom nacionalnom identifikacijskom prostoru. Problemi uglavnom nastaju u uvjetima velike regionalne koncentracije imigracijskog stanovništva, što se kod velikih migracija u pravilu događa i što znatno otežava funkcionalno uključivanje imigracijske populacije u nova društva i prostore.

Uzdrmana Europa velikim i intenzivnim imigracijskim valom 2015. godine koji su pratile eksplozije i pogibije nedužnih ljudi osjetila je strah i nesigurnost i reagirala je zatvaranjem granica, štiteći i svoje stanovništvo i svoj prostor. Tako će zasigurno biti

i u budućnosti jer je pouka bila prevelika, a cijena još veća potpunog zanemarivanja demografske i migracijske problematike, koja je objektivno postala nakon gospodarske prvog reda veličine u strateškom smislu. Zapravo je takva uvijek i bila samo što su pravila slobodnog tržišta i naglog stvaranja profita, a time i društvenih i prostornih razlika, osnovni faktor u društvu i prostoru (stanovništvo, populaciju, ljudske potencijale...) svjesno zanemarivala. Npr. plansko i racionalno „formiranje” radne snage. Suvremeno je razdoblje potvrdilo kako se migracijama mogu mijenjati pravila postupanja nezavisno od stupnja demokratske razvijenosti, a neki su primjeri pokazali i potvrdili i kontroliranje i osvajanje prostora demografskim (migracijskim) modelom.

Mogu li se velike migracije prema Europi nastaviti usprkos zatvaranja europskih granica? Želi li brojno izbjegličko stanovništvo u Siriji susjednim zemljama povratak ili nastavak prema Europi? Mogu li se granice zatvoriti i braniti u slučaju pomaka velikog broja ljudi istim koridorima? Želimo li gledati brutalne scene na granicama i koridorima? Koja će to vojska pucati u migrante? Želimo li razriješiti i demokratizirati izvorni prostor pomaka stanovništva? Možemo li uopće? Hoće li imigrantsko stanovništvo zadržati i koliko dugo dva do tri puta veće stope ukupnog fertiliteta (broj rođene djece po ženi u fertilnom razdoblju) od domicilnog? Itd., itd. Budućnost je prepuna upitnika i nejasnih odgovora, iracionalnih odluka i postupanja, neplanskih i nestručnih tumačenja... I ne bi se prvi put dogodilo kroz povijest kako su iracionalne odluke upravljača naših sudbina usmjeravale povijesni tijek.²⁷

5. Modeli revitalizacije

Europsku i hrvatsku budućnost čeka rješavanje strateškoga pitanja ili čak dileme hoće li se revitalizacija (gospodarska, razvojna, društvena, politička...) obiju populacija rješavati imigracijskim modelom ili modelom revitalizacije s domicilnom populacijom. Primjer Hrvatske pokazao je da još uvijek i u populaciji izrazito negativnih pokazatelja i pojava postoji revitalizacijski potencijal ako se želi cijeloj problematici pristupiti ozbiljno i na strateškoj razvojnoj i izdrživoj razini.²⁸ Isto vrijedi za cijelu Europu, a posebno za neke od europskih zemalja koje su problematici demografske revitalizacije posvećivale odgovarajuću pozornost u skladu s potrebama vlastitih gospodarstava (sl. 6.).

Veliki imigracijski val prema Europi, reakcije prijašnjih useljeničkih generacija istoga identiteta (primarno etničkoga i religijskoga) i siline destrukcije u europskim gradovima moguć je navještaj budućih zbivanja vezanih za imigrante u Europi pa je univerzalno prihvaćena revitalizacija europske

²⁷ *Isto.*

²⁸ Usp. Stjepan ŠTERC – Monika KOMUŠANAC, „Neizvjesna demografska budućnost Hrvatske: izumiranje i supstitucija stanovništva ili populacijska revitalizacija?“, *Društvena istraživanja*, god. XXI., 2012., br. 3., str. 693. – 712.

radne snage samo kroz imigraciju izvaneuropskim stanovništvom postala vrlo upitna ili, mogli bismo čak istaknuti, gotovo nemoguća. Veliki brojevi imigranata u uvjetima potpuna sloma multikulturalizma mogu djelovati razarajuće na europska društva u kojima će sasvim sigurno jačati otpor, prosvjed i potreba za zaštitom europskih vrijednosti i načina života. Čak smo mišljenja da će takav otpor vrlo vjerojatno biti najradikalniji u zemljama najrazvijenije europske demokracije koje su godinama mirno i tolerantno promatrale multikulturalizam koji je gotovo uvijek bio jednosmjernan, bez ikakvih proklamiranih obaveza useljenika i koji u konačnici nije uspio.

Potreba za radnom snagom s obzirom na demografske i gospodarske razvojne parametre s vremenom će biti još izraženija i zasigurno će poprimiti značenje strateške razine i u uvjetima upitne supstitucije radne snage europska će se društva i pojedine europske države (među njima i Hrvatska) morati vratiti klasičnim mjerama pomalo već i zaboravljene revitalizacijske politike. Želi li se planirati razvoj, nužno je planirati i ključni faktor toga razvoja: ljudsku populaciju, stanovništvo, žiteljstvo... prema broju, strukturi, potrebama itd. Sebičnost investicijskoga gospodarstva vođena samo slobodnim tržištem i profitom sasvim će sigurno u budućnosti slomiti sustav u kojem se radna snaga kao teret stavlja ukupnom društvu. Velike su nam migracije pomogle konačno shvatiti da je demografska i migracijska problematika temeljno razvojno i sigurnosno pitanje.

6. Neizvjesna budućnost

Velike migracije prema Europi slijedile su i velike terorističke akcije u samom središtu Europe koje su dodatno pokazale kako prave zaštite od samoubilačkog razaranja europskog društva nema, uz sve mjere sigurnosti, kontrole obavještajnih podataka, suvremene tehnologije praćenja i stvaranja baza podataka. Imigracijski su valovi poslužili za ulazak kroz nekontrolirane granice mase imigranata i za ulazak pridruženih i obučanih izvršitelja samoubilačkog terora koji su samo dodatno potakli i umrežili ranije doseljeno stanovništvo s Bliskog istoka, sve do treće generacije koje su prošle i školovanje i prilagodbu novom europskom društvu i usvojile način funkcioniranja u njemu. Međutim, zvjезда osвете za ranija i suvremena zbivanja i razaranja njihovog prostora temeljne identifikacije (uz vjersku, plemensku i etničku) pokazao se prejakim izazovom u dokazivanju pripadnosti. Imigracijsko stanovništvo u Europi iz Bliskog istoka i Sjeverne Afrike nije postalo dio novog europskog društva, nije mu dalo dodatnu vri-

jednost i zapravo suprotnosti su radikalizirane do krajnosti koje završavaju masovnim egzekucijama.²⁹

Usprkos svemu viđenu i napisanu postoji nada, kao i uvijek, a postoji i rješenje, samo moramo konačno i definitivno prihvatiti stratešku razinu problematike i zaboraviti prijašnje zablude oko stanovništva i njegova migriranja i vratiti se temeljnim zakonitostima preseljavanja stanovništva.

²⁹ S. ŠTERC, *Velika seoba...*